

УДК 343.98:343.35

О. В. Юрченко
аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Проведення досудового розслідування перевищення влади або службових повноважень працівниками Національної поліції України є складним і трудомістким процесом, який обумовлюється насамперед механізмом учинення названої категорії кримінальних правопорушень. Зокрема, для останніх характерним є використання службових повноважень, авторитетності займаної посади; технологізація злочинної діяльності; вжиття заходів, спрямованих на протидію розслідуванню, корумповані зв'язки, тощо [1].

При цьому, однією із найважливіших перешкод щодо розслідування перевищення влади або службових повноважень працівниками поліції є широко розповсюджений «кодекс мовчання». Це підтверджує дослідження проведене С.Г. Стеценком за результатами якого – 59,7% опитаних працівників молодшого начальницького складу, 42,2% середнього та 32,7% старшого начальницького складу не доповіли б керівництву про відомий їм факт перевищення влади або службових повноважень свого колеги, а ще 24,2%, 41,2% та 33,5% працівників відповідних категорій вагаються з відповіддю на це запитання [2].

Тому розкриття та розслідування цього злочину, вимагає особливих організаційних і тактичних заходів [3, с. 290]. Відповідно в більшості випадків розслідувати злочини у сфері службової діяльності, зокрема перевищення влади або службових повноважень неможливо без проведення комплексу негласних слідчих (розшукових) дій [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Питання, пов'язані із провадженням негласних слідчих (розшукових) дій, вивчали науковці і практики, серед них О.А. Білічак, М.Г. Вербенський, В.О. Глушков, Н. Гуменна, О.І. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, А.С. Омеляненко, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, Д.Б. Сергєєва, Є.Д. Скулиш, О.Ю. Татаров, Л.Д. Удалова, В.Ф. Шиманський, В.І. Шумило, С.С. Чернявський, В.О. Черков, О.М. Чистолінов, Д.А. Чухраєв, О.М. Юрченко та інші. Безпосередньо проблеми пов'язані з проведенням негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів у сфері службової діяльності розглядали: В.В. Боднар, В.І. Василичук, Ю.П. Заблоцький, А.В. Настенко, С.О. Павленко, Н.Р. Палій, А.О. Шишкін, А.І. Шило та інші.

Водночас, окремі аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування перевищення влади або службових повноважень працівниками Національної поліції України є мало дослідженими, що обумовлює **актуальність** обраної теми наукового дослідження.

Мета статті – розглянути проблемні напрями, що виникають під час розслідування перевищення влади або службових повноважень працівниками поліції та запропонувати рекомендації щодо організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування.

Виклад основного матеріалу. Взагалі, є підстави вважати, що інститут негласних слідчих (розшукових) дій був запозичений у інших країнах (США, Великій Британії, ФРН), у яких кримінальне переслідування особи уповноваженими суб'єктами забезпечується провадженням легальних гласних і негласних дій, що спрямовані на пошук та фіксацію доказової інформації. Згідно з вимогами Другого додаткового протоколу до Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах передбачено проведення таємних розслідувань злочинів у межах національного кримінального судочинства. Тобто проведення негласних слідчих (розшукових) дій цілком узгоджується з міжнародними стандартами [4, с. 143].

Попри це Кримінальний процесуальний закон не містить диференціального визначення поняття негласних слідчих (розшукових) дій, лише у ч. 1 ст. 246 України вказує, що вони є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню [5]. Їх негласність означає прихованість від осіб, які в них не беруть участі. Регламентація їх проведення в такій формі покликана забезпечити збір відомостей про злочин та особу, що його вчинила, встановлення її місцезнаходження й місцезнаходження речей і документів, що мають значення для кримінального провадження, виявлення протидії розслідуванню злочину тощо. Усе це повинно реалізуватися із чітким дотриманням прав людини [6, с. 205].

У юридичній літературі щодо поняття негласні слідчі (розшукові) дії існують різні погляди. Аналіз існуючих думок, висловлених різними вченими з цього приводу, дозволяє виділити кілька основних підходів до визначення цього поняття.

На думку Є.В. Лук'янчикова та Б.Є. Лук'янчикова негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, порядок проведення яких закріплений у процесуальному законі, мають пізнавальну спрямованість, істотно зачіпають права та законні інтереси осіб, в необхідних випадках забезпечуються державним примусом і проводяться приховано від осіб, які не беруть участь у конкретному кримінальному провадженні [7, с. 5].

Слушною з цього приводу, є думка Д.Й. Никифорчука та О.І. Козаченка [8, с. 33], які під негласними слідчими (розшуковими) діями розуміють законодавчо передбачені організовані дії або сукупність таких дій, що проводяться суб'єктами кримінального процесу з використанням технічних і оперативно-технічних засобів, а також способів і прийомів реалізації зазначених дій і засобів для вирішення основних завдань і досягнення головних цілей кримінального судочинства.

Водночас ми цілком згодні О.А. Білічаком, який вказує, що під негласними слідчими (розшуковими) діями слід розуміти дії суб'єктів досудового розслідування на визначених законом підставах із застосуванням спеціальних засобів та методів, відомості про які становлять державну таємницю, що полягають у негласному спостереженні та (або) контролі за діями й поведінкою окремих осіб, річчю або місцем, здобутті зразків для порівняльного дослідження з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, встановлення місцезнаходження осіб, котрі переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду та оголошенні в розшук [9, с. 72 - 73].

Результати проведеного дослідження О.А. Білічаком, вказують на те, що переважна більшість науковців та практиків сходяться на думці, що за змістовною сутністю оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) заходи є тотожними. Зокрема, таких поглядів дотримуються М.Г. Вербенський [10, с. 414 - 418], В.О. Черков, О.М. Чистолінов [11], Д.А. Чухраєв [12, с. 159-162], М.О. Шилін [13].

Водночас, не дивлячись на схожість все ж таки варто зазначити, що проведення переважної більшості негласних слідчих (розшукових) дій, на відміну від порядку, встановленого в оперативно-розшуковій діяльності, здійснюється лише у кримінальному провадженні виключно щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Виняток становлять негласні дії щодо встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, регламентовані, відповідно, статтями 268 і 272 КПК України [167, с. 18].

Досудове розслідування щодо перевищення влади або службових повноважень працівниками Національної поліції розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань. Тобто у разі надходження заяви, повідомлення або самостійного виявлення слідчим прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про факт перевищення влади або службових повноважень працівниками поліції, відомості про це невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення або самостійного виявлення вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань, і розпочинається розслідування [14, с. 255].

Якщо виникає необхідність збирати докази про досліджуване правопорушення, які не можливо отримати іншим шляхом, проводяться негласні слідчі (розшукові) дії з додержанням вимог глави 21 КПК України.

Однак, враховуючи той факт, що суб'єктом цього злочину є працівники поліції, які володіють спеціальними знаннями в галузі ОРД, кримінального та кримінального процесуального законодавства, положень криміналістики, що дозволяє їм успішно приховувати сліди вчиненого кримінального правопорушення, тощо. Важливо під час організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні заздалегідь передбачити можливі способи протидії розслідуванню, зокрема:

1. Приховування злочину. Під час подолання приховування злочину робота слідчого повинна бути направлена на викриття схеми злочину, злочинних зв'язків та додаткових епізодів злочинних дій. Тому перше, на що треба звернути увагу, – це на включення до плану розслідування негласних слідчих та слідчих (розшукових) дій щодо виявлення місця зберігання незаконно здобутих коштів, чорнових документів або фінансових документів, які безпосередньо свідчать про причетність особи до вчинення злочину. В цьому випадку в плані розслідування передбачається одночасне проведення обшуків за місцем проживання особи та застосувати такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем щодо конкретних фігурантів справи. Інформацію про додаткові епізоди злочинної діяльності можна здобути завдяки проведенню допитів за місцем роботи осіб, що негативно налаштованих до фігурантів, або осіб, які були звільнені останнім часом з підприємства, де вчинено злочин.

2. Наявність корупційних зв'язків. Планування розслідування щодо подолання такого виду протидії повинне будуватись на основі розуміння того, що частина негласних слідчих та слідчих (розшукових) дій повинна спрямовуватися на про-

цес установлення таких зв'язків, їх максимальної нейтралізації та обмеження використання таких зв'язків. Тому до плану розслідування в обов'язковому порядку необхідно включати такі негласні слідчі дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем. Також до плану розслідування необхідно включити такий дієвий захід, як одночасний допит осіб, а саме фігуранта та особи, які перебувають у корупційних зв'язках із підозрюваним (обвинуваченим). А після цього варто застосувати усі можливі негласні слідчі (розшукові) дії щодо взяття під повний контроль однієї та іншої особи для отримання інформації про задум злочинців та його нейтралізації.

3. Дача неправдивих показань. Під час подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності у вигляді неправдивих показань слідчі дії повинні бути сплановані таким чином, щоб спочатку здобути неспростовні докази вини підозрюваного (обвинуваченого), а потім проводити його допити, пред'являти ці докази та фіксувати у протоколах слідчих дій його реакцію та ту інформацію, яку він буде надавати. Здійснення тиску на слідчого та інших учасників процесу. Під час подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності у плані розслідування в обов'язковому порядку варто передбачати заходи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Максимально унеможливити доступ підозрюваного (обвинуваченого) до його злочинних зв'язків, застосовувати на постійній основі негласні слідчі дії щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем задля відстеження реальності його погроз.

5. Фальсифікація доказів. Під час подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності у вигляді фальсифікації доказів, негласні слідчі та слідчі (розшукові) дії треба планувати з метою здобуття реальних доказів вини підозрюваного (обвинуваченого). Так, якщо це фінансові документи, то вони мають подвійну природу і дублюються, тим самим залишаючись не тільки на томупідприємстві, де вчинений злочин, і в контролюючих органах, інших фінансових установах, підприємствах-партнерах. Тому у план розслідування в обов'язковому порядку необхідно включати виїмки, обшуки та інші слідчі (розшукові) дії, направлені на здобуття реальних доказів. До того ж з метою нейтралізації такої протидії у план розслідування слід включати і негласні слідчі (розшукові) дії, направлені на здобуття інформації від самих фігурантів інформації про конкретні дії щодо фальсифікації доказів, про конкретні документи, які були фальсифіковані, місця в документах, де були внесені неправдиві дані тощо [15, с. 96-98].

Проведене опитування слідчих показало, що позитивний ефект у процесі розслідування у кримінальному провадженні перевищенню влади або службових повноважень мають негласні слідчі (розшукові) дії з використанням технічних засобів, аудіоконтроль особи – 81,3%, відео контроль особи – 76,5%, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – 76,3%, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – 75%, спостереження за особою, річчю або місцем – 64%, зняття інформації з електронних інформаційних систем – 75%.

Особливого значення набуває процес використання результатів, здобутих у ході проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Відповідно до статті 252 КПК України [5], спільної Інструкції “Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні” [16], за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчим складається протокол (протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів)), якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу. Протокол повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, до нього, в разі необхідності, долучаються додатки (матеріальні носії секретної інформації). Кожний протокол про результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше 24 годин після його складання передається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом невідкладно складається протокол, що не пізніше 24 годин з моменту виявлення ознак зазначеного правопорушення надається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, оскільки отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, що пост оновляється за клопотанням прокурора [17, с. 272].

Треба зазначити, що й сам процес розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів відбувається достатньо складно, а інколи просто незадовільно. Корумповані зв'язки, які тісно налагоджені в органах законодавчої, виконавчої та судової влади, призводять до встановлення їх залежності від кримінальних структур, що забезпе-

чує прийняття необхідних для них рішень, порушуючи чинне законодавство або існуючі суспільні норми [18, с. 75]. На такому стані речей позначаються корпоративність стосунків, відчуття того, що слідство ведеться проти «своїх» і що на їхньому місці може опинитися кожний працівник правоохоронних органів.

Висновки. Отже, ефективна протидія перевищенню влади або службового становища працівниками правоохоронних органів передбачає вдосконалення правових, організаційно-тактичних і методичних основ їх розслідування та профілактики і насамперед створення сучасної окремої криміналістичної методики розслідування цих злочинних виявів.

Література

1. Пчеліна О.В. Роль тактичних операцій у ході розслідування злочинів у сфері службової діяльності. URL: file:///C:/Users/Serg/Downloads/N1CxGY326Yi2tuHhQBvAc3U4ExRqymPF.pdf.
2. Стеценко С. Г. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії : моногр. К. : Алерта ; КНТ ; Центр навч. л-ри, 2008. 168 с.
3. Севрук В.Г. Протидія Національної поліції України злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. 2. С. 288–293.
4. Коваль О. В. Нормативно-правовое обеспечение осуществления негласных следственных (розыскных) действий. *Учёные записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки*. 2014. Т. 27 (66). № 2. С. 143–147.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року. *Голос України*. 2012. № 90–91.
6. Татаров О.Ю. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно окремої категорії осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридичні науки*. 2015. Вип. 3–2. Том 1. С. 205–208.
7. Лук'яничков С.В., Лук'яничкова Б.Є. Визначення та система негласних слідчих розшукових дій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія *Право*. 2014. № 1(9). С. 1–17.
8. Негласні слідчі (розшукові) дії : курс лекцій / Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, О. І. Козаченко та ін.; за заг. ред. Д. Й. Никифорчука. К. : НАВС, 2012. 138 с.
9. Білічак О.А. Щодо поняття «негласні слідчі (розшукові) дії». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2015. Вип. 3. Том. 3. С. 69–73.
10. Вербенський М.Г. Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у сучасних правових умовах. *Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти* : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19–20 вересня 2013 р. Львів : ЛДУВС, 2013. С. 414–418.
11. Чистолінов О.М. Негласні слідчі (розшукові) дії: крок уперед або нівелювання оперативно-розшукової діяльності / О.М. Чистолінов, В.О. Черков // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу, м. Київ, 7 жовтня 2011 р. К., 2011. С. 85–87.
12. Чухраєв Д.А. Щодо визначення дефініції негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник ХДУ*. 2014. Вип. 2. Т. 4. С. 159–162.
13. Шилін М.О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. 111 с.
14. Шиманський Ф.В. Негласні слідчі (розшукові) дії у боротьбі проти корупції в умовах нового КПК. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 253–255.
15. Ромців О.І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. С. 209.
16. Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» : Наказ ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрації Держприкордоної служби України, Мінфіну України, Мінюсту України від 16 лист. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // Відомчий документ.
17. Влад В. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. 2(252) С. 270–273.
18. Павленко С.О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинців у законі» в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 6. Том. 3. С. 73–79.
19. Міронов С.В. Розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів: правові та організаційні проблеми. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Вип. 12. С. 60–65.

Анотація

Юрченко О. В. Окремі аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування перевищення влади або службових повноважень працівниками Національної поліції України. – Стаття.

Стаття присвячена окремим аспектам проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування перевищення влади або службових повноважень працівниками Національної поліції України. Зроблений аспект на важливості врахування під час організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні можливих способів протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб.

Ключові слова: поліція, перевищення, службові, повноваження, негласні слідчі (розшукові) дії, досудове розслідування, способи, протидія.

Аннотация

Юрченко А. В. Отдельные аспекты проведения негласных следственных (розыскных) действий во время досудебного расследования превышения власти или служебных полномочий работниками Национальной полиции Украины. – Статья.

Статья посвящена отдельным аспектам проведения негласных следственных (розыскных) действий во время досудебного расследования превышение влас-

ти или служебных полномочий работниками Национальной полиции Украины. Сделанный аспект важность учета при организации проведения негласных следственных (розыскных) действий и использования их результатов в уголовном производстве возможных способов противодействия расследованию со стороны заинтересованных лиц.

Ключевые слова: полиция, превышение, служебные, полномочия, негласные следственные (розыскные) действия, досудебное расследование, способы, противодействие.

Summary

Yurchenko O. V. Certain aspects of conducting unspoken investigative (investigative) actions during pre-trial investigation of abuse of power or authority by employees of the National Police of Ukraine. – Article.

The article is devoted to certain aspects of carrying out unsanctioned investigative (investigative) actions during the pretrial investigation of abuse of power or official authority by the employees of the National Police of Ukraine. The made aspect is the importance of accounting when organizing silent investigative (investigative) actions and using their results in criminal proceedings of possible ways of counteracting the investigation by interested persons.

Key words: police, excess, official, powers, secret investigative (search) actions, pretrial investigation, ways, counteraction.